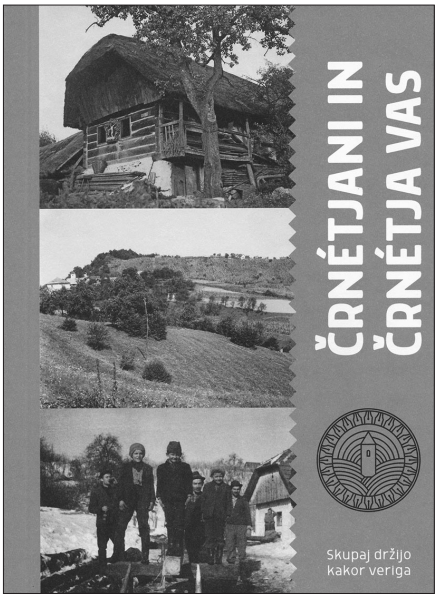
IVANKA POČKAR: Črnétjani in Črnétja vas: skupaj držijo kakor veriga

Posavski muzej Brežice in Kulturno-turistično društvo Črneča vas. Črneča vas 2025, 99 str.

Razstava in katalog *Črnétjani in Črnétja vas: skupaj držijo kakor veriga* sta rezultat sodelovanja etnologinje dr. Ivanke Počkar, avtorice razstave, besedil in publikacije, zaposlenih v konservatorski-restavratorski delavnici Posavskega muzeja Brežice (Nives Slemenšek, Pika Škerlj in Rok Verstovšek Tanšek) ter domačinov – Črnečanov. Za strokovno pomoč in koordinacijo projekta so skrbeli Alenka Černelič Krošelj, Stanka Glogovič in Boštjan Kolar iz Posavskega muzeja Brežice ter Jani Zakšek in Jože Stopar – Zdrágov. Jezikovni pregled je opravila mag. Mateja Jankovič Čurič, prostorska zasnova, oblikovanje razstave in publikacije so delo Matica Tršarja, tisk in montažo razstavne grafike je opravil Franci Žarn, s. p. (Reklame Žarn), mizarja Branko in Toni Lipar pa sta izdelala in postavila razstavno opremo. Pri raziskavi so z Ivanko Počkar sodelovali domačini, še posebej pa Jože Stopar – Zdrágov. Razstavo in publikacijo so denarno podprli Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Občina Kostanjevica na Krki in Posavski muzej Brežice. Otvoritev razstave *Črnétjani in Črnétja vas: Skupaj držijo kakor veriga* je bila 14. junija 2025. Obiskovalke in obiskovalce sta pozdravila Matej Kuhar, občinski svetnik Občine Kostanjevica na Krki, in Alenka Černelič Krošelj, direktorica Posavskega muzeja Brežice, ki sta razstavo tudi odprla. Razstavo o življenju *Črnétjanov* je predstavila etnologinja dr. Ivanka Počkar.

V vsebinsko bogatem katalogu je opisala gospodarstvo, socialno in duhovno življenje Črnečanov v še ne tako oddaljeni preteklosti. Njihovo kulturno dediščino je prikazala kot celoto prizadevanj za preživetje, njihovo oblačilno kulturo, kulturo prehranjevanja, bivanja, šeg, navad in ritualov, verovanj, medsebojnih odnosov družbenega življenja in ustvarjalnosti. Tako je osvetlila zgodovino življenjskih in ustvarjalnih možnosti, simbolnega in duhovnega sveta Črnečanov skozi vidik predmetnosti, ravnanj oz. družbenih vzorcev, kot so se ti ohranili v spominih domačinov.

Vaščani so v obnovljeno ljudsko šolo, zgrajeno leta 1905, prinesli več kot dvesto starih predmetov, da bi iz njih naredili razstavo. V Posavskem muzeju Brežice so jih odbrali nekaj več kot trideset in jih restavrirali. Odbrani predmeti so bili skupaj s slikovnim in drugim gradivom izhodišče za avtoričine pogovore z domačinkami in domačini, ki so narekovali koncept razstave. Zbrani viri in predmeti pričajo o poljedelstvu, obrti, rokodelstvu in domačih veščinah, o transportu in prometu, hramih, zidanicah in vinu, košnji in spravilu krme na strmih senožetih, o pašništvu, gospodarskih orodjih, prehrani, priboljških, lakoti, verovanju in copranju, o gospodinjstvu, zvonovih, zvonjenju, času, o nedeljski maši, molitvi in molitvicah, umivanju in pokopu mrliča, volu in njegovem nasledniku – traktorju, kravi in kravjem mleku, otroškem življenju, zaznamovanem s trdim delom, manj pa z učenjem, o kuhanju domačega mila za pranje perila, preji, posteljnem perilu, brisačah, spodnjem perilu in vrhnjem oblačilu, vsemu sešitem iz konopljinega platna, obeljenega na travniku, o ledinskih imenih košenic in še o bombardiranju vasi med 2. svetovno vojno. Na razstavi smo si lahko ogledali dva krajša filma – prvega iz leta 1966, ko je TV Ljubljana podarila Osnovni šoli Črneča vas prvi televizijski sprejemnik, drugega pa iz leta 1974, ob obletnici Gorjanskega bataljona, ko je bil v Črnečo vas tudi napeljan vodovod in speljana asfaltirana cesta.

Črneča vas je majhna gorjanska vas na sedlu med grebenoma Gorjancev in Sv. Mohorja, naslonjena pod strme košenice gorjanskih pobočij. Iz smeri sv. Mohorja so vidne vedute na mesto Kostanjevica na Krki in na Krško polje z meandri reke Krke. Po avtoričinih besedah vas označujejo stoletja trdega kmečkega dela in revščine.

Črnečani so si na strmini pridelovali svoj kruh, skromno jedačo, vino, živinsko krmo in drva – živeli so od tega, kar je zraslo na domačih njivah in vrtovih. To je bil težko prigaran kruh, saj so Črnečani še pred štiridesetimi leti ročno obdelovali vsak košček primerne zemlje. V vaseh na Gorjancih in pod njimi so si oddahnili, ko je začel zoreti ječmen: »*Ko ječmen zori, gre lakota z vasi*,« so pravili. V Črneči vasi jih je lakote reševal bob, ki so ga v dolini že redkokje sadili: »*Sad je glad u kraju, dôšav je bob*«. Tudi suho sadje jim je odpomoglo, zlasti otrokom, za katere je bilo, kot so povedali, »otroški kruh«. Ivanka Počkar je v vasi naletela na staro sorto hruške, *farovška* ji pravijo, kar ji je potrdil oskrbnik sadovnjakov Marko Cvelbar iz Samostana Pleterje.

* Irene Rožman Pišek, dr. etnologije, upokojena etnologinja in kulturna antropologinja; jelene.rozman@gmail.com.

V poglavjih »Gospodinjstvo: *Sad je glad u kraju, dôšav je bob*« in »*Suho sadje – otroški kruh*« se seznanimo z vsakdanjimi in prazničnimi jedmi, med katerimi pritegne pozornost bogatejše kvašena ali nekvašena *potivíca na potánc* ali *potivíce na pokrôvčak*, ki so jo pogosto postregli tako delavcem kot domačim. Za zajtrk so jedli koruzne žgance, belo kavo, bob. Za *júžinu* (kosilo) *krúmpir pa fižou*, bob, kislo zelje in repo, kisano v lesenih kadeh, za *večêru* (večerja) pa *múčnik* (močnik), ki so ga *začínili* (zabelili) s *škarúbcem* (smetana s pregretega mleka), in druge jedi. Za delavce pa je moralo biti vedno meso in juha z rezanci ali žganci, posebej zanje zabeljeni z ocvirki. V poglavju »*Suho sadje – otroški kruh*« avtorica našteje pripomočke za peko kruha in kuhanje, omeni tudi uporabo domačega kvasa.

Domačinke se kuharske umetnosti niso učile samo od mater, starih mater, tet, temveč tudi na gospodinjskih tečajih, ki so jih obiskovale v Kostanjevici na Krki že pred drugo svetovno vojno. Jedilnike so bogatile z novimi recepti, ki so jih zapisovale v zvezke, saj so bile tedaj kuharske knjige še redkost. Na otvoritvi razstave je bilo izpostavljeno naključje, da je leta 1959 ženske in dekleta poučevala učiteljica iz Kostanjevice na Krki Rajka Počkar, pokojna teta avtorice razstave in kataloga.

Kmečkega življenja si ni mogoče predstavljati brez trpežne, človeku vdane živali – *vova* (vola). Njihovi težki zemlji na ubornem visokem kraškem svetu, polnem skal in kamenja, je bil kos le dobro podkovan vol. Domačini so imeli do njih posebno skrben in čuten odnos, je zapisala avtorica. Za kmečkega gospodarja se je skoraj spodobilo, da se je dal kdaj fotografirati s svojimi voli, s katerimi se je ponašal, naj si jim je bilo ime Sivc (siv), Ros (črn), Plavc (bel in lisast) ali Jalen (temno rdeč). Avtorica v poglavju »Poljedelstvo, gospodarska orodja in naprave: *Prvo je biv glavni stroj pri hiži vov*« to dejstvo podkrepi z besedami: »Prvotna mehanizacija se ni ohranila na fotografijah, medtem ko vaščani hranijo številne podobe nekdanjega glavnega ‚stroja' pri hiši – vola« (str. 37). Posebno težka dela so bila nošnja hlevskega gnoja v strme vinograde, oranje in košnja na senožetih. Pri oranju so sodelovali tudi otroci, ženske so pogosto orale skupaj z moškimi, medtem ko so otroci »morali kôuca krpêlit [odrivati napravo z dvema kolesoma, na katero se pripne plug] in potem s *krampicami* odkopavati zemljo okoli kamna« (str. 39) kot je zapisala avtorica.

Járkajo krompir na njivi Podkalí, pluži Ančka Pirc – Márkačeva, vola goni Jože Pirc – Márkačev. Med letoma 1982 in 1983. Fotografijo hrani njuna hči Anica Stopar – Zdrágova.

Sledi krajše poglavje »Poljedelstvo, gospodarska orodja in naprave: *Nova glavna stroja pri hiši – kosilnica in traktor*«, v katerem avtorica zapiše, da so prve traktorje kupili v drugi polovici 70. let 20. stoletja. Uvajanje novih poljedelskih strojev (mlatilnice, kombajna, naprave za žetev) je prineslo drugačno organizacijo dela in družbenega življenja.

V poglavju »*Bógnar Jakob je ímau dôli pod turnom véštrc*« teče beseda o rokodelcih in obrtnikih, večinoma samoukih. V vasi so imeli dva kovača, *šóštarja* (čevljarja), *múškre* (šivilji) ter *bógnarja* (kolarja). Avtorica v njem opisuje njihovo delo in izdelke, pa tudi nošnjo zrnja in moke v oprtah. V poglavju »Obrtniki, rokodelci in domače veščine: *Skoro u sáki zderótini je bílo ogleníštje*« izvemo, da je bilo oglje pomemben vir zaslužka, kuhali so ga skorajda pri vsaki hiši ter prodajali kleparjem in kovačem. H kovačem so prinašali stare *žlajdre* (verige), ki so jih prekovali v podkve, orodje, dele voza in plug. Avtorica je 4. junija 2024 še lahko fotografirala ostanke preproste Francíkove oglarske kolibe ob eni od opuščenih *oglénk v Léstju* pod Vrškom. Mnogi so sami spletali koše, košare različnih velikosti in oblik ter lese za sušenje suhega sadja v krušni peči, medtem ko so iz ržene slame pletli *síjanke* (košare za setev) in *vérbuse* (jerbasi). Kolar je bil nepogrešljiv, izdeloval je posode za prenašanje vode in vina, brane, jarme, kolovrate, lesene šolske puščice. Doma so pletli tudi vrvi iz konoplje, sami so izdelovali grablje in krpali lonce. Skratka, imeli so veliko znanja in obvladali so marsikatero veščino.

O oblačilni kulturi se seznanimo v poglavju »Predenje in pranje perila: *Fráncikov Fránce u belih konôplinih hlačah*«. O revščini in skromnosti priča podatek, da je Fráncikov Fránce, ki je umrl leta 1966, kot zadnji v Črneči vasi nosil bele hlače iz konoplje vse do leta 1957. V poglavju avtorica piše še

o preji, posteljem in spodnjem perilu ter vrhnjih oblačilih iz konopljinega platna, v povezavi s tem pa o težkem ženskem delu – ročnem pranju perila.

Sledijo tri poglavja, ki so med seboj vsebinsko povezana: »Živinoreja in paša: *Krav ni, dížica za dôjit je pa još*«, »Košnja: *Od Kŕča in Gôre do Regrárne*« ter »Spravilo krme: *Bište zdivat, pádat tje*«. V prvem se avtorica dotakne otroškega življenja. Otroci so bili zraven pri vsakem kmečkem delu; pogosto jim zaradi oblice dela na kmetiji starši niso pustili hoditi v šolo. Vemo, da so morali kmečki otroci že majhni delati na kmetiji. Avtorica zapiše, da so delali vse: sadili, pleli, okopavali, želi, nosili bremena v koših in brentah, kosili, grabili, nabirali kostanj in drugo hrano za prašiče. Na pašo so gnali krave, ki jih več ni, samo golida in spomin na kravja imena pa so ostali. Tudi v tem poglavju nastopijo voli, bili so vprežna živina za delo in transport, ki so jih pred piki obadov ščitili tako, da so jih po trebuhu in hrbtu namazali s svinjskim lojem.

V poglavju »Spravilo krme: *Bíšte zdívat, pádat tje*«, (»*Pohitite zdevat seno v kopice, deževalo bo!*«) avtorica opisuje ročno košnjo na oddaljenih košenicah, npr. na Opatovi gori. Ker je bilo delo težaško, so kosci tam tudi prespali. Zanje in za porodnice – tudi porod je spadal med težka dela – so prihranili najboljše vino, postregli so jim tudi *mêso*, a z njim niso pretiravali, ker ga niso imeli dovolj. Navkljub utrujenosti so kosci po večerji še pozno v noč prepevali. Pomembno opravilo je bilo sušenje sena na travniku. Zelo so se trudili, da bi živina uživala pravo, dobro krmo. *Séno* so med sušenjem in grabljenjem natančno prebirali, odstranjevali vejice, trde bilke, plevele. Izločeno praprot so porabili za steljo. Paziti so morali, da niso narobe obrnili grabelj, da ne bi tako priklicali *grdo vríme* (slabo vreme), da ne bi *gôdina padala* (dež padal).

Poglavje »*Nikdar brez koša níkam*« govori o transportu in prometu. Črnečani brez koša, oprta, voza, brenta ne bi mogli živeti. Po vodo so k vaškemu vodnjaku, zgrajenem leta 1937, hodili z brento, v brenti pa so seveda nosili tudi grozdje. Vodni viri so se velikokrat presušili, posebno po sušni jeseni in zimi s sipkim snegom. Za preživetje je bila pomembna še trgovina z voli, ki so jih gonili na bližnje ali bolj oddaljene sejme. Pokojnike so k zadnjemu počitku nesli po strmih bližnjicah do pokopališča v Sv. Križu (Podbočje), dve uri hoda stran. Tudi to je bilo težaško delo, sploh pozimi.

Sledijo poglavja »Verovanje in šege: *Bog je zlat, pédmo spat*« in »Verovanje in coprnije: *Sjau te nisam, žet tju te*«, dalje, »Vinogradništvo *Donesi nôga bôlega od zida*« in »*Hram, zidanica, klet, dréšounik, kábau, kádica, súditj, pôlitj …*« ter »Vojna in bombardiranje: *Bílo je ku u páklu«*. Sledita seznam hišnih imen Črnétjanov, ki jih je pripravil Jože Stopar – Zdrágov Joško, ter seznam darovalcev predmetov za razstavo.

Prva tri poglavja govorijo o Črnečanih, *Črnétjanih*, ki o sebi pravijo, da so potomci Uskokov. Sami pravijo, da so prišli iz Dalmacije – na dalmatinsko narečje spominjajo mnoge njihove besede. Nekateri prebivalci čačarskih vasi (Črneča vas, Vrbje, Vrtača, Črešnjevec pri Oštrcu in Oštrc) komaj še ohranjajo svoj »materni jezik« – čačarsko narečje, ki smo ga na razstavi lahko poslušali na zvočnem posnetku pogovora sina in matere – Zdrágovega Joška in Anice.

Uporabljajo vprašalnico *ča* – »*Ča tješ ti meni povídat?*«, kot se glasi drugi del naslova poglavja »Čačarska govorica«. Danes so *Črnétjani* ponosni na svoj govor – »*mi se med sôbom pominámo po črneško*«. Zanje se zadnje čase zanimajo »vsi«, sem na otvoritvi razstave slišala nekoga reči. Zaradi njihove posebne govorice so jim okoličani zmerljivo in žaljivo govorili »*Čačarji*«. Kot otroci so se zato večkrat počutili manjvredne, nanje so zviška gledali tako sošolci kot tudi nekateri učitelji.

Zdi se, da ima še tako majhna vas, kot je Črneča vas, svoj jug. Črnečo vas sestavljajo »*Zgóranski, Zdólanski in Tarónski kraj*«, kot se tudi imenuje poglavje. Izvemo, da je bila prvič omenjena leta 1376 kot *Tscherrndorf,* kasneje pa so jo večkrat zapisovali tudi drugače.

Črnečani pa so tudi ljudje, ki so pregovorno složni, povezani. Znani so po tem, da so vedno pripravljeni pomagati drug drugemu, skratka, da »skupaj držijo kakor veriga«, kot je Uskoke (ali Vlahe), katerih potomci so Črnečani, opisal že J. V. Valvasor. Niti razstave in kataloga ne bi bilo, ko ne bi Črnétjani zopet stopili skupaj, pljunili v roke in se lotili dela. V poglavju »Prenova osnovne šole skozi naše oči« je zapisano, da so Črnečani z več kot 3 539 urami nesebičnega in brezplačnega dela in 57 delovnimi akcijami uspeli, da je njihova šola, ki je bila otvorjena 15. oktobra 2022, ponovno oživela. Za svoj trud so leta 2023 prejeli Valvasorjevo častno priznanje, ki ga podeljuje Slovensko muzejsko društvo, leta 2025 pa še posebno priznanje Šola prenove, ki ga podeljuje Združenje zgodovinskih mest Slovenije.

Črnečani so že v preteklosti pri večjih projektih stopili skupaj. Ivanka Počkar zapiše, da so leta 1974 z lastnimi prispevki in delom zgradili vodovod, ker je to vas složnih sosedov, ki je »v nekaj desetletjih […] napredovala v obnovljeno gorjansko vas, polno življenja in uspešnih ljudi« (str. 17). Sodelovali so tudi pri obnovi obmejnega stražnega stolpa, ki se je sčasoma začel sesuvati vase. Črnečani se namreč ponašajo z nekdanjim obmejnim stražnim stolpom iz časov turških vpadov, ki stoji na majhni vaški vzpetini in naj bi ga zgradili Uskoki. Njegovo gradnjo najpogosteje umeščajo v čas turških vpadov, v zadnjo četrtino 15. stoletja.

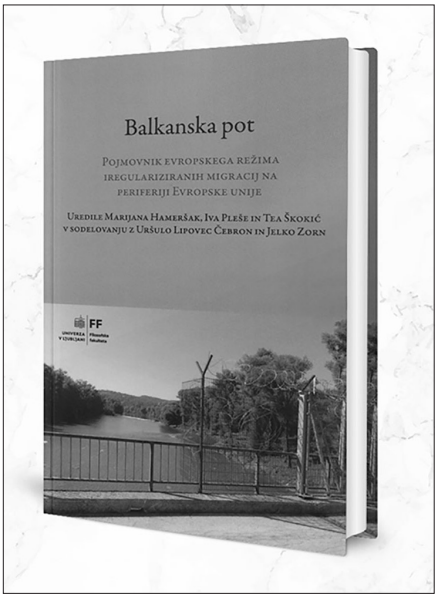
Prav zahvaljujoč obmejnemu stolpu, *turnu,* in posebnemu govoru Črnečanov so se zanje zanimali etnologi, slavisti in novinarji. Poleti leta 1956 so jih obiskali člani Orlovih ekip Slovenskega etnografskega muzeja, o njih je pisala tudi etnologinja Marija Makarovič v monografiji *Kostanjevica in okolica: narodopisni oris* (1975), leta 1977 pa so gostili ekipo študentov etnologije. Za njimi so ostali doku-

menti časa – zapisi, risbe in fotografije, ki bogatijo pričevalnost razstave in publikacije.
Lepo oblikovana katalog in razstava – skupnostna razstava – sta bogata s sliko in besedo. Veliko vrednost imajo podnapisi k fotografijam. Zgovoren primer je fotografija na strani 13, ki bi jo lahko naslovili kar »Soseda«, a je Ivanka Počkar dodala še mnogo drugih informacij: »Levo Janez Kučič – Gorinji Kutjitjev Janez, desno z motorjem Franc Ivšič – Mežnarov. V ozadju sadovnjak Bok, levo vogal Juričičeve hiše (hiša Maričkinega Franceta, nekdanja trgovina), desno Zevnikov plot. 60. leta 20. stoletja«. Takšnih plotov ni več, zapis pa opomni in spomni, da so pred štiridesetimi leti še bili. Hitro se uštejemo, ko mislimo, da bomo drobceno publikacijo prebrali v dveh urah – tako izčrpni podnapisi nam tega ne dovoljujejo. In zaradi tega se naučimo in izvemo veliko več, kot sprva pričakujemo.
Slednje je rezultat avtoričinega pristnega raziskovalnega pristopa: natančno sledi pričevanjem sogovornikov in sogovornic, izčrpno popisuje njihovo snovno in nesnovno dediščino, njihovo življenje. Njen slog pisanja pri tem ostaja komunikativen, zavzet in oseben – kot vedno.

Literatura

MAKAROVIČ, Marija: *Kostanjevica in okolica: Narodopisni oris*. Kostanjevica na Krki: Dvajseti Dolenjski kulturni festival, 1975.

MARIJANA HAMERŠAK, IVA PLEŠE, TEA ŠKOKIĆ, URŠULA LIPOVEC ČEBRON IN JELKA ZORN (ur.): Balkanska pot: pojmovnik evropskega režima iregulariziranih migracij na periferiji Evropske unije. Založba Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2025, 306 str.

Knjiga *Balkanska pot: pojmovnik evropskega režima iregulariziranih migracij na periferiji Evropske unije* skozi razčlenitev 21 ključnih pojmov ponuja celovit vpogled v večplastno, fluidno in heterogeno naravo migracij kot univerzalne človeške prakse, ob tem pa kritično obravnava sisteme in akterje, ki oblikujejo sodobne migracijske tokove na balkanski poti. Osrednje mesto v podnaslovu *Pojmovnika* zavzema pojem *režima*, ki v kritičnih migracijskih študijah označuje preplet raznolikih praks in akterjev »od zgoraj« in »od spodaj« ter hkrati opozarja na dinamiko med poskusi nadzora migracij in strategijami njihove instrumentalizacije ali izogibanja temu nadzoru. Takšen režim zaznamujejo prepovedi, sekuritizacija in kriminalizacija gibanja migrantov skozi Srbijo, Bosno in Hercegovino, Hrvaško, Slovenijo in države v njihovi okolici, zlasti v kontekstu sprememb migracijskih politik po t. i. dolgem poletju migracij leta 2015 (Hameršak 2023) ter posledičnega oblikovanja balkanskega koridorja, nato pa tudi njegove ukinitve (Stojić Mitrović, Zorn in Župarić-Iljić 2023). Pojem *periferije* je v tem delu razumljen v dekolonialnem smislu, torej ne le kot geografski, ekonomski in politični rob Evropske unije, temveč kot prostor, umeščen v širša razmerja moči, ki hkrati razvija lastno dinamiko soočanj, pogajanj in konfliktov. Nenazadnje knjiga prepričljivo pokaže, da migracije niso nelegalne same po sebi, saj se odmika od normativnih kategorij nelegalnosti in uvaja pojem *iregulariziranih migracij*, s katerim poudari procese, s katerimi institucije ter politični diskurzi in prakse konstruirajo določene oblike gibanja kot iregularne.
Glavne urednice *Pojmovnika* so Marijana Hameršak, Iva Pleše in Tea Škokić, medtem ko sta pri pripravi slovenske, deloma preoblikovane različice sodelovali Uršula Lipovec Čebron in Jelka Zorn. Prva izdaja je bila objavljena v hrvaškem jeziku leta 2024, slovenski prevod pa je izšel leta 2025 pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. *Pojmovnik* je nastal v okviru štiriletnega (2020–2024) mednarodnega projekta ERIM (»Evropski režim iregulariziranih migracij na periferiji Evropske unije: od etnografije do pojmovnika«), ki ga je vodil Inštitut za etnologijo in folkloristiko v Zagrebu. V projektu so sodelovali raziskovalci različnih disciplin z različnih institu-

* Lara Davidović, magistrska študentka etnologije in kulturne antropologije, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani; davidoviclaradavidovic@gmail.com.